Čtení je cesta k příběhu aneb Proč číst s dětmi

Jak rozvíjet vztah ke knížkám a čtenářství u dětí? A kdy začít? Nejen o tom si povídáme s knihkupkyněmi Veronikou Benešovou Hudečkovou a Věrou Opatrnou v jejich knihkupectví s hravým názvem 2veverky, které se zaměřuje především na literaturu pro děti.

V posledních letech často slyšíme, že děti čtou stále méně a méně. Co nám čtení dává a od kdy bychom měli děti ke knížkám směrovat?

Veronika: Musím přiznat, že to skuhrání, jak děti málo čtou, mi trochu vadí., Máme hodně úžasných malých zákazníků, kteří přečtou spoustu knížek a čtení je baví. Myslím si, že není na místě generalizovat, pak se ty pěkné příklady dětí, které čtou hodně, rády a dobře, ztrácejí...

A proč by měly děti číst? Ze stejného důvodu jako dospělí. Víme, že čtení knih zvyšuje empatii, odolnost, ale i kritické myšlení, takže je to činnost navýsost prospěšná. A kromě toho u nejmenších dětí jde i o slovní zásobu a schopnost vyjadřování.

Věra: Čtení má další důležité souvislosti. Pokud dítě nebude umět dobře číst, nebude rozumět zadání např. v matematice, ve fyzice, nebude se moci rozvíjet ani v dalších oblastech. A v budoucnu třeba nepochopí smlouvu, kterou bude podepisovat. V době, kdy začínáme spoléhat na umělou inteligenci, je čtenářství zásadní. Víme, že některé výstupy AI jsou velmi diskutabilní, bude potřeba, aby je kontroloval někdo, kdo porozumí textu a má kritické myšlení.

A odkdy začít? Od narození. Děti rády slyší hlas rodičů. Když jim budou číst, děti se tím učí zklidnit se. A pokud vyrůstají s knížkami, pak i později budou knížky vyhledávat.

Když jsme zmínili nejmenší děti, doporučily byste obrázkové „vyprávěcí" knížky? A jak s nimi můžeme pracovat?

Veronika: To je úplná studnice pokladů. Víme od pedagožek nebo logopedů, že je používají ve své praxi. Mezi velmi oblíbené patří série *Jaro, Léto, Podzim, Zima* od Rotraut Susanne Bernerové. Tyhle knížky podněcují děti k vyprávění a baví nejen ty malé od 1,5 roku, ale i děti mnohem starší, dokonce i čtenáře. Jsou to knížky, které rozvíjejí fantazii a slovní zásobu.

Děti si nad nimi mohou s rodiči nebo pedagožkami vyprávět už odmalička. I pro začínající čtenáře je docela fajn, když nemusí hned číst písmenka, ale mohou vytvářet příběhy nad obrázky, přirozeně si pěstují hezký vztah k tomu, co knížka přináší. V knihkupectví máme takových knížek spoustu a rádi je nabízíme.

Věra: Ještě bych dodala, že vedou děti nejen k představivosti, ale i ke zklidnění a soustředění. Nejsou to rychlé pohyblivé obrázky a hotový příběh jako na obrazovce – ten svět a příběhy si děti musí samy vytvářet. I díky tomu se, když nastupují do školy, umí lépe soustředit a vyjádřit.

Jak se díváte na klasické pohádky, které vycházejí z reality staré několik století? Pro nás je už často nepředstavitelné, že zlá macecha vyhodí děti z domova, rodičům připadá kruté číst o tom, jak ježibaba děti posazuje na lopatu, aby je upekla, anebo když dobro vítězí nad zlem tak, že záporný hrdina je přivázán za nohu ke koni, který ho v běhu usmýká k smrti. Dříve bývalo mnohé z toho realitou, navíc v době, kdy bratři Grimmové, K. J. Erben nebo B. Němcová sbírali a zapisovali lidové pohádky, se emoce zdaleka tolik neřešily jako dnes...

Veronika: Pohledy na tento literární odkaz se dnes různí. Někdo to úplně zavrhuje, ale lidová slovesnost tvoří náš kulturní základ. Nevidím důvod, proč by se děti neměly, třeba ve zjednodušené formě, s klasickými pohádkami seznámit.

Myslím si, že děti dokážou rozlišit skutečnost a fikci, a někdy mi přijde úsměvné, jak se lidé zabývají tím, že klasické pohádky jsou pro děti škodlivé, ale vůbec jim nevadí, že tytéž děti jsou dnes obklopeny násilím všude kolem. A je mnohdy brutálnější než v pohádkách. I pornografie je dostupná na každém kroku a my se tu pozastavujeme nad Červenou karkulkou.

Navíc pohádky a mýty představují prapůvod literatury, je to nejstarší fantasy a spoustu dětských čtenářů má fantasy rádo . Nabízí tradiční souboj dobra se zlem, záporné i pozitivní hrdiny. S tímto fenoménem se děti setkají i v literatuře, kterou jim normálně dáváme do ruky.

Jak to podle vás souvisí s věkem dětí? Školáci-čtenáři jsou už asi v pohodě, ale

psychologové mluví o tom, že v předškolním věku děti nemusí být plně schopné odlišit fikci od reality...

Věra: Rodič zná svoje dítě a dokáže odhadnout, v jakém věku mu konkrétní knížku nebo pohádku předložit. Je těžké doporučovat, pro jakou konkrétní věkovou skupinu ano, nebo ne. Někdo ve čtyřech letech dokáže pojmout poměrně složitý, obsáhlý příběh, a jsou děti, které mají problém se s tím vyrovnat v 5–6 letech. I pedagogové ve školkách svoje děti znají a dokážou odhadnout, kdy je čas jim něco předložit. Samozřejmě je zde také důležitá role rodiče a pedagoga, který děti příběhem provede.

Zvlášť pro nejmenší děti máme spoustu knížek, kde je zvíře, které má lidské vlastnosti – a nemyslím si, že tříleté dítě, které potká na ulici kočičku, by si myslelo, že je to kocour v botách, který je lidským hlasem pozdraví.

Co se dá pro vztah dětí ke knížkám udělat v mateřské škole?

Veronika: Chodíme do školek a potkáváme úžasné, zapálené pedagožky. Pracují s knížkami, děti je mají ve třídě k dispozici, vytváří čas na pravidelná čtení. Máme také hodně zákaznic z řad učitelek mateřských škol, které si i za vlastní prostředky nakupují knížky, s nimiž pak ve školce pracují.

Pořádáme ve školkách čtenářské dílny, vezmeme si několik knížek a ukazujeme si různé příběhy. Například nad krásnou knížkou *Husa Líza* od Petra Horáčka si společně s dětmi třeba i zacvičíme. Nebo pracujeme s jemnou motorikou a šijeme knížky – děti dostanou listy, které šijí japonskou vazbou. Je to jednoduché, s naší pomocí si dokážou knížku ušít a pak si ji samy dotvoří a vyzdobí. Máme různé šablony, se kterými při výrobě knížky pracují, udělají si například vlastní knížku o zvířátkách. Zvládají to tříleté děti.

Jinou dílnu máme postavenou na jedné knížce, na jednom jednoduchém příběhu, ze kterého pak kromě čtení a vyprávění nad knížkou můžeme vytvořit ještě něco dalšího. Například od knížky *Jak Eda ke kompostu přišel* můžeme přejít k povídání o kompostování a třídění odpadu, povídat si, co kam patří, jak třídit apod.

Mateřská škola dává prostor pro to, abychom dětem ukazovali, že čtení je zábava, že to není něco, čeho by se měly bát. I když ještě neznají písmenka, můžeme společně to čtenářské dobrodružství začít. A děti mají opravdu radost, objevovat v knížkách příběhy je baví.

Je rozdíl, když rodiče dětem před spaním čtou, nebo když jim pustí namluvený příběh či pohádku?

Veronika Hudečková Benešová a Věra Opatrná jsou tvářemi pražského knihkupectví 2veverky

Věra: Když rodiče dětem čtou, je to skvělá věc. Ale i pustit audio pohádku je dobré, rozhodně lepší než jim vůbec nečíst.

Veronika: Čtení je určitá společná aktivita dítěte s rodičem, přispívá k vytváření vzájemného vztahu. Když není čas, proč nepustit pohádku, ale určitě i pro rodiče je lepší společné čtení – čas strašně letí a věk, kdy dítě vyžaduje předčítání, se nevrátí... U nejmenších dětí je důležitý vztah dítěte k tomu, kdo mu čte, nemusí to být jen rodič, ale i jiný příbuzný, nebo třeba starší sourozenec.

Na druhé straně, když při samostatném poslechu dítě něčemu nerozumí, nemá šanci se zeptat. Nemá tam partnera, se kterým může čtenářský zážitek sdílet. Možná ani to soustředění na poslech není bez osobní přítomnosti předčítajícího tak velké.

Věra: Pokud je dítě zvyklé na pohádku před spaním, možná, až bude větší, začne pak rádo samo poslouchat sofistikovanější příběhy.

Čtení vyžaduje určité soustředění. Je podle vás pro dnešní děti náročnější soustředit se na čtení, když je díky digitálním technologiím kolem tolik podnětů v podobě různých real videí apod.?

Veronika: Určitě. Jako knihkupkyně už začínáme 12. sezonu a za tu dobu posun vidíme. Když chodíme za dětmi s programy, je těžší udržet jejich pozornost – v jakémkoli věku. Vnímáme i to, že u čtenářů se snižuje zvládání náročnosti textu. Co dřív byli schopní učíst v první nebo druhé třídě, si dneska berou do ruky čtvrťáci. Až na čestné výjimky.

Věra: Nejsme odbornice na toto téma, ale existují psychologické studie, které dokládají, že u menších dětí je potřeba nakládat s technologiemi velmi opatrně. Je to těžké, když jsme jimi všude obklopeni a rodiče občas potřebují dítě něčím zabavit. V tu chvíli si rodič uleví, ale do budoucna to může přinášet velkou zátěž. Prvky závislosti na zařízeních byly zjištěny už u tříletých dětí.

Veronika: Řekla bych, že technologie soustředění neprospívají – když dětem něco pořád bliká před očima, je náročné udržet pozornost a koncentrovat se na nějakou konkrétní činnost. Ale to není problém jen dětí, týká se i dospělých. Často člověk vezme telefon do ruky, protože na něm potřebuje udělat něco pracovního – a najednou se přistihne, že scrolluje. Strávíte tak půl hodiny a nakonec zjistíte, že vlastně pořádně nevíte, co jste viděli, nepamatujete si to. Mnohdy i naše pozornost klesá a jsme schopni učíst jednodušší texty než před dvaceti lety. A to jsme se k technologiím dostali až v době, kdy byl náš mozek zralý...

V souvislosti s předškolními dětmi bychom asi neměli zapomenout ani na říkanky a básničky...

Veronika: Když má text rým a rytmus, děti to baví, a navíc si učením trénují mozek, paměť. Jsme rozhodně pro, snažíme se probouzet lásku k poezii i u starších.

Věra: Myslím si, že by se děti měly učit říkanky a básničky, ale mám dojem, že ve školách už učení básniček z paměti skoro vymizelo. Ale pokud je výuka pro děti atraktivní, je to určitě přínosné.

A jak se díváte na komiksy?

Veronika: Čtení komiksů považuju za superschopnost, je to náročnější než beletrie, člověk

musí přečíst text, sledovat obrázky, resp. sledovat dějovou linii v textu a doplňovat ji obrázky. Ale pro některé děti jsou komiksy cestou ke čtení a my dospělí jim někdy klademe překážky, říkáme, že komiks není literatura, že ani kniha to není.

Pokud to ale dítěti pomůže, je škoda mu tu cestu zavírat. Když k nám přicházejí rodiče prvostupňových dětí nešťastní z toho, že dítě nechce číst, navrhujeme jim: zkuste komiksy. A za čas přijdou a říkají: prošli jsme společně pět komiksů a otevřelo se čtenářství.

Dneska vychází hodně krásných komiksů, takže proč ne.

Některé dětské tituly dnes bývají součástí širších „marketingových balíčků" zaměřených na dětského uživatele: knížka, televizní seriál, film, paleta sbírkových figurek, her, nejrůznějších potisků na oblečení, hrnečky, talíře, aktovky aj. Samotné příběhy, například *Tlapkové patroly* nebo *Ledového království*, nejsou vůbec špatné a děti nasávají příběh i s komerčně líbivými ilustracemi a všemi obrandovanými produkty, které k tomu patří. Proti těm rodič asi moc šanci nemá, že?

Veronika: Ano, tomu se z pozice rodiče těžko odolává, marketing je velmi propracovaný. Podle mě je důležitý prvek rozmanitosti – nezakazovat, v něčem dětem ustoupit, ale nabídnout jim alternativu. Ukázat jim, že existují i jiné typy ilustrací, designu a příběhu, kde budou také pejsci nebo jiné princezny než ty z *Ledového království*, aby si dítě mělo z čeho vybírat. Třeba se mohou i společně dohodnout: dneska si přečteme tvoji *Tlapkovou patrolu*, ale zítra si přečteme knížku, kterou chci číst já.

Rozmanitost je důležitá i proto, aby se i čtenářský vkus nezformoval už v útlém věku jedním směrem. Pak mohou mít děti problém vyzkoušet jiný typ literatury. Později ve škole se setkají s tím, že po nich bude někdo chtít přečíst i to, co se jim nebude úplně líbit. Je lepší, aby už v útlém věku zjistily, že není jen jedna cesta.

Jak by podle vás měla vypadat pěkná knížka pro předškolní děti?

Veronika: Kniha by měla být profesionálně dobře připravená – nejen dětská, ale i ta pro dospělé čtenáře. Potřebujeme, aby se dítě rozvíjelo. Nezáleží na tom, jestli jsou na stránce třeba jen tři slova – ale ta tři slova by opravdu měla být krásná, vypovídající, měla by dítěti kultivovat jazyk. Důležitá je nejen jazyková, ale i vizuální stránka, aby byla kniha dobře graficky upravená. Je pěkné, když mají děti k dispozici rozmanitost, paletu témat, zpracování, ať je to obohatí co nejvíc. Dnes se bohužel stává, že některé knihy jsou udělané nedbale, jsou v nich chyby, ty zahraniční nemají dobrý překlad apod.

Vaše knihkupectví spolupracuje s malými nakladateli. V čem jsou jejich knihy jiné, co si mohou v menším nákladu dovolit oproti komerčním titulům?

Veronika: Ano, naše nabídka se liší, najdete tu knížky, které v těch velkých obchodech nejsou tolik vidět, pokud vůbec. V malých nakladatelstvích vycházejí ambicióznější tituly a otvírají se trochu jiná, nová témata. V komerci se pracuje s tím, o čem se předpokládá, že vydělá peníze, u malých nakladatelů nejsou peníze primární motivací. ■

PhDr. Daniela Kramulová,
publicistka ve vzdělávání
Ilustrace Markéta Metelka Knorová
a Alžběta Moravcová